

SUPSTITUTIVNA KOHEZIVNA SREDSTVA U HRVATSKOME DNEVNOM TISKU

Bernardina Petrović

Filozofski fakultet, Zagreb

Tamara Gazdić Alerić

Učiteljski fakultet, Zagreb

Dunja Vranešević

Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb

UDK 811.163.42:070

Substitutivna sredstva so posebna skupina jezikovnih sredstev, ki povezujejo besedilno sporočilo na kohezivni ravni, in sicer s ponavljanjem jezikovnih oblik, ki so vsebinsko povezana s prvotnim poimenovanjem predmetnosti. Raziskovanje besedilnih sporočilnih tipov, zbranih v hrvaškem dnevnem časopisju, kaže na veliko količino kohezivnih sredstev, ki se uporabljajo pri oblikovanju in povezovanju izrazov znotraj besedila ne glede na posebnosti posamezne od zbranih besedilnih sporočilnih vrst. Njihova vloga se potrjuje v tvorčevem prizadevanju ustvariti dinamično in za naslovnika zanimivo besedilo.

hrvaščina, besedilne sporočilne vrste, kohezivnost, substitucija, dnevno časopisje

Substitution presupposes a special group of linguistic resources that constitute the cohesiveness of text by repeating the linguistic forms which are connected through content and expression. Research into types of text gathered from the Croatian daily press indicates a large concentration of such cohesive resources that are used for forming and connecting expressions in texts, regardless of the specific properties of each of the represented types of text. Their role is affirmed in the writer's efforts to make the text more dynamic and more interesting to the recipient.

Croatian language, types of text, cohesiveness, substitution, daily press

1 Uvod

Tekstna lingvistika i analiza diskursa kohezivna sredstva smatraju jednim od najvažnijih čimbenika stvaranja teksta. Kohezivnost, nazvana još i *tekstnom sintaksom* ili *tekstnom gramatikom*, prepoznaje se u povezivanju iskaza unutar teksta formalnim veznim sredstvima, odnosno gramatičkim, leksičkim i semantičkim vezama (Badurina 2008: 58, 88). Ipak, da bi se tekstem mogla ostvariti uspješna komunikacija, do konačnog se smisla teksta dolazi interakcijom kohezivnosti s ostalim kriterijima tekstualnosti pri čemu je nužno poimanje odnosa teksta s izvanjezičnim okolnostima. Kohezivnost sto-

ga nikada nije sama sebi svrhom (van Dijk 1997: 8; Brdar, Brdar - Szabó 1997: 47; de Beaugrande, Dressler 2010: 15).

Povezivanje se iskaza ostvaruje dvama načinima: formalnologički oblik povezivanja rečenica predstavljen je sredstvima povezivanja poput veznika, priloga, zamjenica i sličnoga, odnosom vremena i vida glagolskih oblika te redom riječi, a leksičkosemantički različitim ponavljanjima zajedničkih elemenata (Velčić 1987: 18).

Kohezivnim se sredstvima pridonosi organizaciji i stabilnosti teksta te se ostvaruje ekonomičnost tekstovnog materijala jer se jednom iskorištene strukture i obrasci unutar

istoga teksta ponovno koriste, preoblikuju, sažimaju ili pojednostavljuju čime izgrađuju čvrstu mrežu povezanih iskaza (de Beaugrande, Dressler 2010: 61–62). Najčešća su kohezivna sredstva prije svega dva oblika ponavljanja izraza: eksplicitno i implicitno. Razlika se između tih dvaju oblika očituje u odnosu prema referenciji izvanjezične zbilje. Eksplicitnim se ponavljanjem dva različita izraza odnose na isti objekt u izvanjezičnoj stvarnosti (imaju istu referenciju) te je njihov odnos sadržan u jezičnome sustavu, a implicitno ponavljanje izraza nema istu referenciju, ali među izrazima postoji semantička povezanost i odnos uključivanja koji se zasnivaju na enciklopedijskome znanju (Glovacki - Bernardi 2004: 41).

U radu se prikazuju različiti načini izgradnje kohezivnosti teksta na primjerima iz asertivnih tekstova hrvatskih dnevnih novina. Dnevne novine obiluju različitim asertivnim tekstnim vrstama i budući da su namijenjene najširem krugu čitatelja, pretpostavka je bila da će stoga činiti zanimljivu podlogu za istraživanje supstitutivnih kohezivnih sredstava uklopljenih u komunikacijski kontekst, jer se povezivanje unutar teksta nastojalo istražiti u cjelokupnosti komunikacijskoga procesa s obzirom na to da su gramatika i pragmatika u priopćajnome procesu tijesno povezane.

2 Supstitutivna kohezivna sredstva

Supstitutivna su kohezivna sredstva među najraširenijim sredstvima kohezivnosti upotrijebljenim u tekstovima dnevnih novina, oblik kohezivnosti teksta¹ koji se ostvaruje ponavljanjem jezičnih oblika sadržajno povezanim izrazom. Supstitucija je samo jedno od sredstava koja podrazumijevaju ponavljanje elemenata iskaza i upotrebljavaju se kako bi se unutar teksta naglasila ekvivalencija, srodnost ili povezanost elemenata i sadržaja (de Beaugrande, Dressler 2010: 75). Obuhvaća nekoliko leksičkih pojava – sinonimiju,

hiperonimiju i hiponimiju, parafrazu i slične odnose među leksemima – zbog čega je poznata i kao *leksička* supstitucija. Sinonimnost se odnosi na istoznačnost ili bliskoznačnost među leksemima različita oblika i istoga sadržaja, a hiperonimsko-hiponimski odnos na lekseme koji se sadržajno ponašaju kao nadređenica i podređenica. Pritom je kod uporabe sinonima riječ o eksplicitnome ponavljanju jer se odabrani jezični izrazi odnose na isti referent, a kod hiperonimije i hiponimije o implicitnim ponavljanjima koja se ne odnose na isti objekt u izvanjezičnoj stvarnosti, ali je među njima uspostavljen semantički odnos dio – cjelina.

Razlog učestalosti uporabi supstitucije u hrvatskim dnevnim novinama leži vjerojatno u nastojanju emitenta da njome dinamizira tekst i učini ga manje predvidljivim i zanimljivijim. Supstitucijom se usporedno postiže i jezično bogatstvo teksta. Poigravanje različitim oblicima sinonima i hiponima/hiperonima nije pritom nikakvom zaprekom recipijentovu razumijevanju teksta jer se u dnevnome tisku uglavnom pojavljuju jednostavni leksemi koji su ustaljeni u jezičnoj uporabi, ali i u izvanjezičnim okolnostima. Ponekad se rabe sinonimi od kojih je jedan riječ standardnoga jezika, a druga regionalnoga ili dijalektoškoga izričaja (*brodogradilište – škver*), stranoga porijekla, posuđenica ili internacionalizam (*ulagač – investor*), a moguća je i pojava leksema iz razgovornoga stila (*muškarac – lik/tip*). Kada je riječ o vrstama riječi, moguće je pronaći primjere imenica, pridjeva, glagola i priloga. Parafraza je pak česta u dužim tekstovima jer se pokazuje kao idealno kohezivno sredstvo u funkciji pojašnjavanja i uvjeravanja.

3 Asertivne tekstne vrste i dnevni tisak

Kao korpus za analizu supstitucije i njezine uloge u oblikovanju tekstnih vrsta hrvatskoga dnevnog tiska odabrane su dnevne

¹ Od ostalih se kohezivnih sredstava najviše navode rekurencija, parcijalna rekurencija, pronominalizacija, paralelizam, elipsa, glagolski oblici, konektori i forički odnosi (Ivanetić 2003: 7; de Beaugrande, Dressler 2010: 62–63).

informativno-političke novine od 2010. do 2013. godine – nacionalne (*Jutarnji list*, *Večernji list*) i regionalne (*Slobodna Dalmacija*, *Glas Slavonije*) – zato što su tematski raznolike, obiluju tipovima tekstova koji se redovito u njima javljaju i koji daju uvid u različite načine izgradnje kohezivnosti teksta.² Korpus su činile dnevne novine izdvojene slučajnim odabirom u vremenske presjeku od četiriju godina kako bi se dokazala pojavnost supstitutivnih kohezivnih sredstava u vremenske kontinuitetu.³ S obzirom na to da dnevne novine većinom tvore uporabni tekstovi koji pripadaju tipu asertivnih tekstnih vrsta, koje ujedno predstavljaju najrašireniju grupu uporabnih tekstova u hrvatskome jeziku i čine gotovo polovicu (49%) ukupnoga broja svih tekstnih vrsta, upravo će primjeri tih tekstova poslužiti za opis supstitutivnih sredstava (Ivanetić 2003: 76).⁴ Namjera je asertiva iskazati kako stvari stoje, priopćiti, utvrditi ili pojasniti, pri čemu se podrazumijeva da emitent iskaza vjeruje u istinitost njihova sadržaja. Sadržajno su svrstani u četiri podskupine tekstnih vrsta koje se razlikuju po osnovnoj funkciji (Ivanetić 2003: 69–71), te čiji se primjeri mogu pronaći u hrvatskome dnevnom tisku. Iz prve podskupine s funkcijom *informiranja* (dati adresatu na znanje) zastupljene su: vijest, (crna) kronika, horoskop, osmrtnica, vremenska prognoza i povremeno priča; iz druge podskupine s funkcijom *ekspliciranja* (predočiti stanje stvari i reći kakav je predmet): komentar, intervju, feljton, kritika, pismo čitaoca i reportaža; iz treće podskupine s funkcijom *orijentiranja* i *registriranja* (predstaviti predmet): naslov (naslovna stranica), cijena, da-

tum, impresum, TV program i kinoprogram; te iz posljednje s funkcijom *animiranja* (prikazati predmet radi utjecaja na adresatovo mišljenje): vic.⁵ Upravo zahvaljujući raznolikosti asertiva zastupljenih u dnevnome tisku, moguća je poredbena analiza kohezivnih sredstava – pa i supstitucije – te njihove realizacije u različitim pisanim tekstovima, odnosno može se pokazati koliko je kohezivno sredstvo zastupljeno u svakoj od obrađenih tekstnih vrsta te u kolikoj mjeri utječe na izgradnju teksta. S obzirom na velik broj pronađenih primjera u proučavanim dnevnim novinama u ovome će članku, zbog njegove ograničenosti, biti prikazani samo reprezentativni primjeri.

4 Supstitucija kao sredstvo izgradnje kohezije u dnevnome tisku

Od devetnaest asertivnih tekstnih vrsta zastupljenih u dnevnim novinama supstitucijom se najviše koriste veći tekstualni oblici, posebice asertivi iz prve i druge podskupine koji zauzimaju veći novinski prostor. To su: vijest, crna kronika, priča; zatim: komentar, intervju, reportaža i feljton.

U tekstnim vrstama **vijest**, **crna kronika** i **priča** supstitucija je česta u svim oblicima te je nakon rekurencije najčešće kohezivno sredstvo ponavljanja.

Umjesto alkohola u kojem se utapa tuga, od sada ćemo moći popiti Amorex – **pilulu** protiv slomljenog srca. [...] Amorex je **lijek** na prirodnoj bazi, od ekstrakta biljke Griffonia simplicifolia. [...] – **Tableta** sadrži 5-hidroksitriptofan (5-HTP), prirodnu aminokiselinu u biosintezi serotonina.

(*Jutarnji list* 4423, 28. 10. 2010)

² Osim toga dnevne su novine namijenjene najširemu krugu čitatelja različite dobi, socijalnoga i društvenoga statusa, religije i zanimanja zbog čega su i tekstovi napisani tako da ih većina čitatelja može razumjeti. Teži se izbjegavanju subjektivnosti, ekspresivnosti i individualnosti.

³ Korpus služi potvrdi teorijskih pretpostavka pa nije uvijek relevantna njegova opsežnost.

⁴ Polazeći od Searleove klasifikacije govornih činova koja obuhvaća pet intencionalnih tipova, Ivanetić donosi grubu klasifikaciju uporabnih tekstnih vrsta hrvatskoga jezika te uz asertive razlikuje direktive, komisive, ekspresive i deklarative (Ivanetić 2003: 66–75).

⁵ Osim navedenih asertiva u novinske se mediju mogu pronaći primjeri kazala (sadržaja, indeksa) te uvodnoga članka (uvodnika), obično u tjednim ili mjesečnim novinama. Kako odabrani korpus ne sadrži spomenute tekstne vrste, njihova se načela tekstualnosti ne proučavaju.

Iako nema službene potvrde, đakovački policajci priveli su na obavijesni razgovor **mušku osobu koja se dovodi u vezu s ubojstvom** [...] Vijest o mogućem uhićenju **ubojice** brzo se proširila Đakovom. Gradske ulice još od vikenda bruje o **počinitelju ubojstva**, a navodno je riječ o **Đakovčaninu** koji je zadnji put viđen s nesretnom ženom.

(*Glas Slavonije* 28994, 21. 6. 2012)

U prikazanim se primjerima različiti jezični izrazi odnose na isti entitet izvanjskoga svijeta, odnosno za njih se može reći da imaju istu referenciju. Sinonimnost se u prvome primjeru odnosi na istoznačnost ili blisko značajnost među trima leksemima (*pilula, lijek, tableta*) koji imaju drugačiji oblik, ali isti sadržaj. U drugome se pak primjeru koreferencijalni izrazi – *muška osoba koja se dovodi u vezu s ubojstvom, ubojica, počinitelj ubojstva i Đakovčanin* – odnose na isti referent izvanjezične zbilje, odnosno na istu osobu – počinitelja kaznenoga djela.

U sljedećim je primjerima riječ o hiperonimsko-hiponimskome odnosu, odnosno o leksemima koji se jedan prema drugomu sadržajno odnose kao nadređenica i podređenica (*vrste mesa: junetina, teletina, svinjetina; umjetnička djela/radovi: kipovi, skulpture, slike; drvo: slavonski hrast*).

Junetina je prema TISUP-u u kolovozu već skuplja 14,27%, **teletina** 8,95%, a **svinjetina** 2,25% u odnosu na kolovoz 2010., no neke bi **vrste mesa**, poput svinjetine, trebale rasti još 15%, inače slijedi propast svinjogojaca, tvrdi Stjepan Kušec.

(*Večernji list* 17130, 3. 9. 2011)

U hladovini ernestinovačkog parka već nekoliko dana nastaju nova **umjetnička djela** [...] svi se **kipovi** i ove godine izrađuju od **slavonskog hrasta**, jer je to jedino **drvo** koje, uz zaštitni premaz, podnosi sve vremenske neprilike. [...] nije bilo motornih pili, koje skraćuju izradu **skulpturi**. [...] umjetnici će svoje **radove** završiti do subote, 10. kolovoza. Sve **skulpture** izrađene na 40. kiparskoj koloniji Ernestinovo 2013. [...] a **slike** izrađene tijekom kolonije bit će poredane na pročelje galerije.

(*Glas Slavonije*, 7. 8. 2013)

U **priči** se osobito često pojavljuje supstitucija sinonima razgovornoga stila jer je tema priče obično povezana sa svakodnevnim situacijama.

Priredivala sam **tulum** za tulumom iščekujući trenutak kad ću ga ščepati i oteti drugima. [...] Sve u svemu, **zabava** je bila vesela i bučna.

(*Jutarnji list* 4426, 31. 10. 2010)

Intervju i komentar, kao i ostali asertivi čija je osnovna funkcija ekspliciranje, nerijetko sadrže parafraze i metonimije.

Dolazak u Vukovar dio je moje ljudske i političke filozofije da se treba pokloniti nevinim žrtvama rata koji je pogodio **područje bivše Jugoslavije** [...] Isto je trebalo učiniti u svim zemljama na **prostoru zapadnog Balkana**, ali to prepuštam ljudima koji žive u susjednim državama. [...] Jer, matematika kaže da nitko s **ovih prostora** nije bez biljega i krivnje. [...] A vjerujte, možda je i veći rizik bilo uhićenje šefova narkokartela i švercera droge koji imaju veliku moć u **cijeloj regiji**.

(*Jutarnji list* 4426, 31. 10. 2010)

Osim toga, čini se kako se zaboravilo da bi se hrvatskom zdravstvu već u listopadu mogla »dogoditi« Europa!

(*Jutarnji list* 5396, 31. 7. 2013)

Za razliku od prethodnih tekstnih vrsta **feljton i reportaža** predstavljaju veće tekstove slobodnoga stila u kojima emitent nastoji rabiti bogat leksik bez pretjeranoga ponavljanja. No, kada je riječ o nazivima određenih institucija ili organizacija, ponavljanje je neizbježno.

Zatražili su moju osobnu iskaznicu i uručili mi plavu **kuvertu**, te mi tutnuli nekakav papir da potpišem primitak. [...] Sjeo sam u automobil, uključio svjetlo u kabini i otvorio **omotnicu**.

(*Jutarnji list* 4426, 31. 10. 2010)

Na željezničkom kolodvoru već se u 7 ujutro na dolaznim peronima postrojio **vod specijalne policije**. [...] **Rezervne postrojbe** koncentrirane su u okolnim parkovima. [...] Na velikoj petlji ispred stadiona dežura **specijalna**

postrojba na konjima, njih desetak, a ukolo Marakane raspoređeni su posebni **odredi žandarmerije** [...] Dva autobusa subotičkih registracija sa **specijalcima** [...]

(*Jutarnji list* 4425, 30. 10. 2010)

Od tekstnih se vrsta iz prvih dviju podskupina koje dobivaju manje novinskoga prostora supstitucijom koriste horoskop, osmrtnica, pismo čitaoca i kritika. Hiperonimsko-hiponimski odnos pojavljuje se kada se unutar **horoskopa** jednoga horoskopskog znaka imenuju određene manje skupine pripadnika toga znaka. U tu se svrhu najčešće koriste poimeničeni pridjevi – *slobodni, zauzeti, vezani, zaposleni, stariji, mladi* – ali i drugi leksemi, primjerice *samci*. Moguća je supstitucija oznake partnera koji se onda predstavlja horoskopskim znakom (*Škorpion, Jarac, Bik*) čiji je pripadnik. Time se uspostavlja i metonimijski odnos te se povezuju manje tekstualne cjeline namijenjene svakomu od dvanaest horoskopskih znakova.

Navečer će vam biti potrebna **mirna okolina** pa ćete se najbolje osjećati **u osami**. Moći ćete se **u miru** posvetiti razvijanju poslova [...]

(*Slobodna Dalmacija*, 20. 6. 2012)

Vezani će uživati u društvu voljene osobe, a **samci** neka izlaze jer će biti primijećeni.

(*Večernji list* 17127, 31. 8. 2011)

Jarac ili **Bik** pomoći će vam da se suočite s činjenicama i pri tome neće podilaziti vašem egu.

(*Jutarnji list* 4426, 31. 10. 2010)

U **osmrtnici** se leksička supstitucija upotrebljava kod oznake pokojne osobe. Prilikom objave smrti u prvoj se rečenici nabrajaju rodni odnosi pokojnika s emitentima osmrtnice – *naša draga supruga, majka, sestra i baka* ili *naš dragi suprug, otac, sin, brat, šogor, stric, tetak, zet, nećak i bratić* i slično – onda se za istoga pokojnika navodi *gospođa* odnosno *gospodin*, a tek se potom stavlja puno ime preminule osobe. Svi izrazi povezani su istim sadržajem. Osim toga u istoj se osmrtnici još jednom označava pokojnik

prilikom iznošenja informacija o mjestu i vremenu pogreba. Supstitucija se može primijetiti i u navođenju emitenta: prvo se emitenti označavaju s *ožalošćeni* ili *tugujući*, zatim slijedi hijerarhijsko nabranje i imenovanje najbližih od njih.

Potreseni viješću o smrti **našeg dragog prijatelja i kolege** javljamo da je gospodin **X. Y. zamjenik Glavnog državnog odvjetnika Republike Hrvatske** preminuo u subotu, 27. kolovoza 2011. [...] Ispraćaj **dragog kolege** bit će u četvrtak, 31. kolovoza 2011. u 14,30 sati u krematoriju na Mirogoju. **Cijenjenog kolegu** zadržat ćemo u trajnom sjećanju.

(*Večernji list* 17126, 30. 8. 2011)

Pokop **drage pokojnice** bit će u ponedjeljak, 29.VIII.2011. godine u 14,30 sati na mjesnom groblju Dubranec.

(*Večernji list* 17125, 29. 8. 2011)

Ožalošćeni: supruga Vlasta, djeca Dinko i Jelena te ostala tugujuća rodbina i prijatelji.

(*Jutarnji list* 4426, 31. 10. 2010)

Tužnim srcem javljamo, rodbini, prijateljima i znancima da nas je [...] napustio **naš dragi suprug, otac, djed, pradjed, stric i punac X. Y.** [...] Sprovod **dragog nam pokojnika** obaviti će se [...] na mjesnom groblju sv. Luke u Otoku.

(*Slobodna Dalmacija*, 13. 8. 2013)

U **kritici** je leksička supstitucija zastupljena jednako kao i u ostalim asertivnim tekstnim vrstama iz druge podskupine, a **pismo čitaoca** označava tekstnu vrstu u kojoj se supstitucija najčešće nalazi u službi predstavljanja određene osobe o kojoj se piše u pismu.

Dvadesetak minuta kasnije izašao je na **pozornicu** [...] Odlazak Frusciantea na **bini** je proizveo još više štete nego u studiju [...]

(*Večernji list* 17128, 1. 9. 2011)

Osim toga, sporazumom između **moje stranke** i gđe Šuvar ugovoreno je da će redateljske poslove obavljati isključivo **Lordan Zafranović**, s time da **isti** ima mogućnost da prigodom

režiranja djela o određenim stvarima, po vlastitom nahođenju, konzultira gđu Šuvar.

(*Jutarnji list* 4423, 28. 10. 2010)

Osim u spomenutim asertivima kohezivnost se postiže supstitucijom i u naslovu, kinoprogramu i TV programu. Supstitucija je u **naslovu** relativno česta i nerijetko uključuje poznavanje izvanjezične situacije o kojoj se govori ili barem položaja i nadimaka aktera.

Lažni sukob **sjevera** i **juga** / **Zagreb** nije kontra **Splita**

(*Večernji list* 17129, 2. 9. 2011)

Liga prvaka / Tri **utakmice** za 600 do 1200 kuna

(*Večernji list* 17126, 30. 8. 2011)

Studira **tamburu** / Filip Novosel spaja jazz i **slavonski instrument**

(*Večernji list* 17125, 29. 8. 2011)

U **kinoprogramu** supstitucija se donekle prepoznaje u zamjeni naziva filmskih žanrova kraćim oblicima te u zamjeni osobnih imena glumaca ili redatelja inicijalima, a u **TV programu** moguća je uporabom sinonima te hiperonima i hiponima unutar opisa sadržaja pojedinoga filma, serije ili emisije.

animirani – anim.; sinkronizirani na hrvatski – sink. na hrv. – sink.

(*Večernji list* 17126, 30. 8. 2011)

Andrew Garfield – A. Garfield; Zack Snyder – Z. Snyder

(*Jutarnji list* 4425, 30. 10. 2010)

Uvod u anatomiju, serija, RTL TV: U bolnicu dolazi Alexov mlađi **brat** Aaron, kojemu je nužan **složen kirurški zahvat**, za koji njegova **obitelj** nema novaca. Alex se trudi dobiti dozvolu od Baileyce za izvođenje pro bono **operacije**. Situacija se zakomplicira kada Aaron obznani kako se Alex nije čuo sa svojom obitelji...

(*Večernji list* 17126, 30. 8. 2011)

Dok se leksička supstitucija u **impresumu** možda može uočiti u hiperonimsko-hiponimskome odnosu koji označava

hijerarhiju djelatnika u izdavačkoj kući, tekstne vrste u kojima supstitucija ne sudjeluje u koheziji su **datum** i **cijena**. U njihovu se slučaju takvo stanje objašnjava čvrstom i nepromjenjivom strukturom tekstnih vrsta koja ne dopušta izmjene ili dodavanje informacija.

glavni urednik – zamjenici glavnog urednika – izvršni urednici – urednici (*Jutarnji list*)

glavni urednik – zamjenik glavnog urednika – izvršni urednici – pomoćnica glavnog urednika – glavni urednik Obzora (*Večernji list*)

U **vremenskoj prognozi** supstitucija se pojavljuje u iznimnim primjerima što se može obrazložiti potrebom za što većom ekonomičnošću teksta i prostora te za što manjim ponavljanjima. Supstitucija se u tome slučaju ostvaruje nizanjem hiponimskih sastavnica hiperonima *vjetar*.

U unutrašnjosti **vjetar** slab **južnih smjerova**, a na Jadranu slab i tek ponegdje umjeren **zapadnjak** i **sjeverozapadnjak** koji će na sjevernom dijelu okrenuti na **jugozapadnjak**.

(*Glas Slavonije* 28993, 20. 6. 2012)

U predstavniku posljednje podskupine asertiva – **vicu**, supstitucija je moguća iznimno ako se radi o većoj formi. Budući da u dnevnim novinama prevladavaju kratki vicevi, također zbog maloga prostora, u ovome korpusu nisu pronađeni primjeri supstitucije.

5 Zaključno

Tekstovi označuju komunikacijske događaje koji moraju ispuniti sedam konstitutivnih načela da bi se uopće mogli smatrati tekstovima. Posebno, početno mjesto u tome nizu standarda tekstualnosti čini kohezivnost. Usmjerena na površinsku strukturu teksta kohezivnost svojim sredstvima izraze povezuje u smislenu cjelinu. U kolikoj će se mjeri koje kohezivno sredstvo upotrijebiti pri nastanku teksta, ovisi o tekstnoj vrsti, njezinoj funkciji, mediju i domeni u kojoj se tekst javlja te o veličini prostora na kojem se iznosi. U dnevnim novinama opširnost i sastavnice asertivnih tekstnih vrsta nerijetko

ovise o novinskome prostoru, ali i o njihovim vlastitim svojstvima, koja im u većoj ili manjoj mjeri dopuštaju upotrebu pojedinih sredstava. Uzrok tomu mogu biti konvencija ili struka iz kojih tekstna vrsta proizlazi zbog kojih su asertivu predodređene forma i struktura. To se osobito potvrđuje u slučaju osmrtnice i vremenske prognoze čija će ustaljenost izraza i nepromjenjiva struktura utjecati na nedostatak određenih sredstava. Ipak, proučavanje uporabe supstitucije u ovome slučaju potvrđuje da se bez obzira na specifična svojstva tekstnih vrsta i vremensko razdoblje u kojem su tekstovi nastali supstitutivna sredstva u velikoj mjeri koriste u izgradnji tekstova okupljenih u dnevnim novinama. Tek poneki primjer, poput datuma i cijene, pokazuje da jezičnu razinu teksta ne čini i supstitucija. Razlog je ponajprije u tome što su struktura i sadržaj datuma i cijene rijetko podložni promjenama. Njihova je funkcija isključivo pomoći recipijentu u registriranju poruke i orijentiranju u novinskome prostoru, zbog čega nemaju potrebu za širenjem svojega izraza. Supstitutivna su sredstva u dnevnome tisku najraznolikija u tekstnim vrstama prve i druge podskupine asertiva (vijest, crna kronika, priča, intervju, feljton, reportaža, komentar, kritika) koji zauzimaju i veći prostor, čime je emitentu omogućena veća sloboda pri odabiru riječi. Takvo se ustrojstvo potvrđuje poimanjem njihove funkcije: ekspliciranje danih informacija, ali i informiranje o njima, podložno je uporabi svih oblika jezičnoga povezivanja koji mogu pridonijeti uvjeravanju i pojašnjavanju. Kod osmrtnice i horoskopa pojavljuju se specifični oblici supstitucije, a impresum i kinoprogram ograničeni su prostorom te se odlikuju izrazito malom i čvrstom formom, zbog čega se u njima javljaju gotovo identični primjeri ponavljanja izraza u obliku kratica ili se supstitucija može promatrati u odnosu nadređenica i podređenica. U nedostatku kohezivnih sredstava funkciju razumijevanja teksta preuzima koherentnost kojom recipijent u doživljaj

teksta uključuje vlastito iskustvo i znanje o izvanjezičnome svijetu. Zbog toga je kohezija samo prvo u nizu od sedam načela tekstualnosti potrebnih za shvaćanje teksta. Razumijevanje je komunikacije koja se preko tih tekstova ostvaruje između emitenta i recipijenta složen proces koji otvara mogućnosti za daljnja istraživanja ne samo jezične razine već i ostalih konstitutivnih te regulativnih načela kojima tekst dobiva svoj puni smisao na jezičnoj i izvanjezičnoj razini.

Izvori

- Glas Slavonije*: 28993, 20. 6. 2012; 28994, 21. 6. 2012; 7. 8. 2013.
Jutarnji list: 4423, 28. 10. 2010; 4425, 30. 10. 2010; 4426, 31. 10. 2010; 5396, 31. 7. 2013.
Slobodna Dalmacija: 20. 6. 2012; 13. 8. 2013.
Večernji list: 17125, 29. 8. 2011; 17126, 30. 8. 2011; 17127, 31. 8. 2011; 17128, 1. 9. 2011; 17129, 2. 9. 2011; 17130, 3. 9. 2011.

Literatura

- BADURINA, Lada, 2008: *Između redaka: Studije o tekstu i diskursu*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
 de BEAUGRANDE, Robert-Alain, DRESSLER, Wolfgang Urlich, 2010: *Uvod u lingvistiku teksta*. Prevela Nikolina Palašić. Zagreb: Disput.
 BRDAR, Mario, BRDAR - SZABÓ, Rita, 1997: Neizrečeni argumenti, kohezija i koherencija. Marin Andrijašević, Lovorka Zergollern - Miletić (ur.): *Tekst i diskurs*. Zagreb: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku. 45–50.
 van DIJK, Teun A., 1997: The Study of Discourse. Teun A. van Dijk (ur.): *Discourse as Structure and Process: Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction: Volume 1*. London, Thousand Oaks, New Delhi. 1–34.
 GLOVACKI - BERNARDI, Zrinjka, 2004: *O tekstu*. Zagreb: Školska knjiga.
 IVANETIĆ, Nada, 2003: *Uporabni tekstovi*. Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
 VELČIĆ, Mirna, 1987: *Uvod u lingvistiku teksta*. Zagreb: Školska knjiga.